

učitelské komunity. Jak však ukazuje analýza těchto materiálů, jejich kvalita je často velmi nízká a zábavná forma jednotlivých aktivit převládá nad věcným obsahem.

Následná diskuse i slovo závěrem **E. Hájkové**, hlavní organizátorky konference „Nové aspekty v didaktice mateřského jazyka“, vyzněly ovšem pozitivně s odkazem na množství kvalitních a přínosných výzkumů, které byly během konference prezentovány. Doufejme, že v podobně vysokém počtu příspěvateľů na stejné vysoké úrovni proběhne i následující ročník, tentokrát v prostorách Univerzity Palackého v Olomouci.

Z literární galerie: František Langer

Vladimír Novotný

vlno@seznam.cz

V českém písemnictví je více Langrů a samostatný portrét by si v literární galerii zasloužil rovněž například dnes již zapomenutý skladatel krakováčků, předčasně zesnulý obrozenec Josef Jaroslav Langer (1806–1846). V současnosti se stále většího uznání opožděně po zásluze dopřává Jiřímu Langrovi (1894–1943), osobitému autorovi hebrejsky psané poezie a českojazyčných vyprávění o dnes již zaniklém světě haličských chasidů. V minulém století si ale více než důstojné místo na pomyslném českém literárním Olympu získal jeho starší bratr, dramatik a prozaik František Langer (1888–1965), pravý opak svého „chasidského“ sourozence. Nikoli náhodou se právě František, nejstarší z bratrů Langrů, později označovaný za příslušníka tzv. čapkovské generace, záhy stal významnou společenskou personou i renomovanou literární osobností.

Málokterý spisovatel měl natolik zajímavé životní osudy jako František Langer, který vyrostl v rodině pražského česko-židovského obchodníka s lihovinami. Vystudoval medicínu a posléze se stal umělcem a lékařem v jedné osobě. Už jako student se aktivně zúčastňoval literárního života a sblížil se s anarchisty F. Gellnerem, J. Haškem, S. K. Neumannem a dalšími, zároveň se (i jako budoucí autor *Malířských povídek*) stal zakládajícím členem kubistické *Skupiny výtvarných umělců*. Jako dobrovolník se zúčastnil první balkánské války v roce 1913, po vypuknutí první světové války bojoval coby medik na východní frontě u huculských dobrovolnických útvarů. V roce 1916 ho zajali Rusové, zakusil kruté útrapy carských zajateckých táborů, leč přežil a záhy vstoupil do čs. legií, v jejichž řadách posléze absolvoval celou slavnou sibiřskou anabázi jako šéflékař v hodnosti majora.

Když se jako legionářský veterán vrátil přes Japonsko, Čínu a Egypt do Prahy, působil jako plukovník ve vojenském zdravotnictví, souběžně se ale angažoval zejména v divadelním životě (i jako umělecký poradce prestižního Městského divadla na Královských Vinohradech) a od samého počátku byl též členem spisovatelského a politického kruhu „pátečníků“ okolo Karla Čapka. V červenci 1939 uprchl z protektorátu a stal se šéfem zdravotnictva čs. zahraniční armády ve Francii a pak ve Velké Británii; v této funkci se podílel i na spojenecké invazi 1944. Po návratu byl v Praze povýšen na generála a jako jeden z prvních jmenován národním umělcem. Poúnorové poměry mu však nepřály a se stigmatem masarykovského legionáře žil v ústraní a publikoval minimálně, nicméně ještě stačil vydat vynikající esejistické vzpomínky *Byli a bylo* (1963), reflektující literární život za tzv. první republiky.

Stejně jako jeho generační vrstevníci Josef a Karel Čapkové stal se Langer od počátku dvojčediným či „obojživelným“ literátem. Psal prózu i dramata a jako nikdy nevyřešený a nikoli podstatný může vyznívat spor, zda autorův přínos české literatuře 20. století je spojen víc s jeho díly literárními nebo naopak s dramatickými. Dokonce i Langrovy prvotiny vydané ještě před rokem 1914, prozaická a dramatická, vyšly téměř souběžně a opomíjet by se neměla ani jeho příležitostná spolupráce nejprve s němou (navíc již předválečnou) a poté zvukovou českou kinematografií. Nelze ovšem popřít, že od dvacátých let minulého věku měl František Langer jako dramatik i prozaik především renomé významného legionářského tvůrce: spolu s Rudolfem Medkem a Josefem Koptou tenkrát ztělesňovali uznávané spisovatelské trojhvězdy legionářské literatury.

Své první dokumentární a expresivní prozaické příběhy z pohnutého života čs. legií uvěřil autor už na válečném Dálném Východě, mj. expresionisticky komponovanou povídkovou sbírku *Železný vlk* (1920). Legionářské tematické se věnoval i později: například v často reeditované próze pro mládež *Pes druhé rotě* (1923) nebo v oslavě legionářských činů v dramatu *Vítězové* (1923). Ačkoli se jeho divadelní hry, nejenom sociální komedie, v následujících letech dlouhodobě těšily velké divácké odezvě a taktéž nemalé kritické přízni, jednoznačně nejúspěšnější, nejhranější a společensky nejnaléhavějším Langrovým dramatickým dílem se stala jeho legionářská hra *Jízdní hlídka* (1935), jejíž příběh (statečný boj hrstky čs. legionářů s přesilou bolševiků) ve třicátých letech vyzníval i jako podobenství narůstajícího ohrožení samostatnosti republiky.

Aktuální, novodobým termínem řečeno politicky angažovanou *Jízdní hlídku* však napsal František Langer již jako žijící klasik moderního českého dramatu a znalec mezi-válečného divadelního světa. Poněkud zjednodušeně se dá konstatovat, že umělec v „jevištní“ části své tvorby pečlivě odděloval „vážná“, společensky ambiciózní dramata od publikem neobyčejně aplaudovaných komedií, v nichž se – v intencích méně psychologicky zaměřeného expresionistického a relativistického nazírání života – zaměřoval obzvláště na morální problematiku v tehdejších společenských podmínkách. Za mistra dramatické komedie byl Langer považován především s přihlédnutím k trojici veseloher *Velbloud uchem jehly*, *Grandhotel Nevada* a *Obrácení Ferdýše Pištory* (z let 1923 až 1929), v nichž se inspiroval soudobou poetikou tzv. Kammerspielu, obrazem každodenních dramát z lidového prostředí.

K poetice literární a divadelní avantgardy měl ale umělec zjevně blíže v sociálních dramatech, v nichž jako málokdo v české dramatické kultuře zřetelně navázal na kongeniální režijní a tvůrčí postupy Bertolta Brechta a na jeho expresionistickou koncepci epického divadla na divadle. Projevilo se to již v raném dramatu *Miliony* (1920), prahnýjícím odlidšťujícím moc peněz. V tomto žánrovém zacílení bývá za autorovo vrcholné dílo nejčastěji považována hra *Periférie* (1925): ta těžila zejména z dobového zájmu o život sociálně retardovaných obyvatel a zároveň využívala i oblíbených kriminálních zápletek, aby rozvinula ústřední dilema zločinu a trestu, spravedlnosti a nespravedlnosti. Stojí za zmínku, že Langer zkoušel štěstí i v loutkových hrách pro mládež (mj. *Kašpárek jako detektiv*, 1932) a neváhal dramaticky ztvárnit též nekonečná partnerská traumata (*Manželství s.r.o.*, 1934).

Umělcův dramatický věhlas by však neměl zastínit jeho tvorbu prozaickou. Langer ještě před první světovou válkou patřil k vyznavačům tzv. neoklasicismu a vždy zůstával věrný povídkovému útvaru. O románové vyprávění neusiloval a výjimku z tohoto předsevzetí tvoří humoristický románek *Zázrak v rodině* a „dětská detektivka“ *Bratrstvo bílého klíče*. O zacílení autorových předválečných povídek výstižně promlouvá i název

jejich výboru: *Snílci a vrahové*. Příkladně expresionistický naturel mají jeho *Předměstské povídky* (1926) a *Legionářské povídky* (1928), víc se však František Langer vrátil k poetice kratšího vyprávění až ve válečném exilu a v jímavé novele *Děti a dýka* (1942), jak napsal Josef Tráger, „jasnovidně předjal lidickou tragédií“. Až na sklonku života mohl spisovatel kromě zmíněných pamětí vydat ještě soubory *Filatelistické povídky* (1965) a *Malířské povídky* (posmrtně 1966).

František Langer ve své době představoval toho, koho teoretikové avantgardního filmu a divadla nazývali „viditelný člověk“. Připomeňme si, co o něm napsala Olga Castiellová, dcera Egona Hostovského: „Kdo by se zahleděl na laskavou a mírnou tvář Františka Langra, jistě by v jeho očích objevil vlídný pohled lékaře, který je ochoten kdykoli vyslechnout lidské stesky a ošetřit rány na těle i na duši; a našel by v pohledu těch očí i zkoumavé zamyšlení spisovatele, jenž už dávno pochopil, co dělá člověka člověkem. Mezi řádky jeho knih se na nás stále usmívá jeho moudrá, vědoucí tvář.“

Recenze

Smoček 90

Bohuslav Hoffmann

hoffmannova@ujc.cas.cz

Významný český režisér a dramatik Ladislav Smoček se narodil roku 1932. U příležitosti jeho devadesátých narozenin vydal Činoherní klub v roce 2022 stostránkovou publikaci *Smoček 90*. Co najdeme v této publikaci? Kniha, kterou redakčně připravili Petra Honsová a Radvan Pácl, obsahuje v první polovině oddíl obrazový, fotografický, a ve druhé polovině oddíl verbální, který zahrnuje převážně vzpomínky herců na Smočka režiséra a seznam jeho divadelních inscenací od roku 1956 do roku 2019.

Jméno Ladislava Smočka je spjato především s Činoherním klubem, divadlem, které založil v roce 1964 spolu s divadelním teoretikem a režisérem Jaroslavem Vostrým. Činoherní klub se stal jedním ze tří pražských divadel tzv. studijního typu; patřilo k nim ještě Divadlo Za branou a Divadlo Na Zábradlí. (Srov. B. Svozil, *Česká literatura ve zkratce*, Praha: Nakladatelství Brána, 2013, s. 579–583.) Tato divadla jsou spojena s osobnostmi jejich režisérů a dramatiků, jako byli Otomar Krejča, Josef Topol (Divadlo za branou), Jiří Suchý, Ivan Vyskočil, Jan Grossman a dramatik Václav Havel (Divadlo Na Zábradlí). Každá z těchto divadelních scén se umělecky originálně vyprofilovala. Činoherní klub bývá nejčastěji srovnáván s Divadlem za branou: B. Svozil (viz výše) rozlišuje obě scény např. podle toho, že Divadlo za branou se inscenačně zaměřovalo na lyričtějšího A. P. Čechova, zatímco Činoherní klub dával přednost N. V. Gogolovi a F. M. Dostojevskému. Smoček režíroval v Činoherním klubu právě Gogolovy *Hráče* a Dostojevského *Stryčkův sen*.

Smoček režisér vynikal především prací s herci, a právě specifický profil Činoherního klubu utvářela řada herců vskutku originálních. Připomeňme si aspoň některé z nich: Jan Kačer, Josef Somr, Vladimír Pucholt, Pavel Landovský, Petr Čepek, Jiří Hrzán, Nina Divišková, Jiří Kodet, Josef Abrhám, Libuše Šafránková, Jiřina Třebická, Jiří Hálek,